

تغییر زبان مجلات پزشکی از فارسی به انگلیسی با هدف اخذ نمایه: خوب یا بد! Changing the language of medical journals from Persian to English for the purpose of obtaining index: good or bad!

علیرضا جلالی فراهانی، سید رضا حسینی ذیچود*
Alireza Jalali Farahani, Seyed Reza Hosseini Zijoud*

دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)، تهران، ایران
Baqiyatallah University of Medical Sciences, Tehran, Iran

سرمقاله

و چه به عنوان تولیدکننده اطلاعات علمی، بسیاری از مجلات پزشکی، زبان ملی و مادری خود را رها کرده و شروع به انتشار به زبان انگلیسی می‌کنند. اگرچه انتشار به زبان انگلیسی در زمان حال مزیت‌هایی بویژه دیده شدن (visibility)، خوانده شدن و سایت شدن (citation) را دارد (۲) اما در بلندمدت به هزینه نابودی تدریجی زبان مادری آن کشور در علم منتهی خواهد شد و با این کار ارتباط مردم عادی آن کشور که بعنوان کاربران نهایی و اصلی تولیدات علمی هستند با مطالب علمی قطع می‌گردد. از آغاز به کار مدلاین (پابمد) در سال ۱۹۶۶ مجلات غیرانگلیسی زبان از ۴۷٪ مجلات به ۱۰٪ مجلات در سال ۲۰۰۰ کاهش یافته‌اند. عبارتی بسیاری از کشورهای غیرانگلیسی زبان، به جهت نمایه شدن در این پایگاه مجبور به تغییر زبان شده اند (۳). در مطالعه‌ای، ۶ مجله زیست پزشکی کرواسی که تغییر زبان داشته‌اند، در مورد ویژگی‌های انتشار و دیده شدن آنها قبل و بعد از تغییر زبان مورد بررسی قرار گرفتند. تحلیل‌ها نشان داد که در ۲ مجله دیده شدن افزایش داشته، اما فقط یک مجله در تمام شاخص‌های تحلیل شده بهبود یافته بود (۴). این تلنگری است مبنی بر اینکه تغییر زبان مادری به زبان انگلیسی حتماً و در همه موارد منجر به موفقیت در انتشار مجله نخواهد شد، و آیا صرفه و زیان این کار در نظر گرفته می‌شود.

در سال‌های اخیر نیز بسیاری از مجلات فارسی زبان ایرانی بلافاصله بعد از اخذ نمایه اسکوپوس تغییر زبان داده و با هدف اخذ نمایه پابمد یا ISI، زبان مجله را از فارسی به انگلیسی تغییر می‌دهند. از این مجلات که تعدادشان هم کم نیست به عنوان نمونه می‌توان به مجلات زیر اشاره کرد: مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه (مجله بهبود) (تغییر زبان-۱۳۸۰)، مجله چشم پزشکی ایران (تغییر زبان-۱۳۸۵)، مجله تحقیقات علوم پزشکی زاهدان (طیب شرق) (تغییر زبان-۱۳۸۹)، مجله علوم رفتاری دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (تغییر زبان-۱۳۹۴)، مجله مراقبت مبتنی بر شواهد-مشهد (تغییر زبان-۱۳۹۵)، مجله دانشگاه علوم

نمایه سازی مجلات پزشکی، برای نخستین بار در اوایل قرن نوزدهم (۲۰۰۴-۱۸۷۹-Index Medicus) در ارتش امریکا، برای کمک به پژوهشگران برای دسترسی به جدیدترین تولیدات علمی جهان، آغاز به کار کرد. هدف اصلی نمایه کردن مقالات منتشر شده، تسهیل ارتباط علمی بین نویسندگان و مخاطبان بود (۱). بعدها نمایه‌های مختلف و معتبری همچون (Institute for Scientific Information (ISI), PubMed, Scopus) با همین هدف و تفاوت‌هایی شروع به کار کردند. با گذشت زمان و مشخص شدن سوگیری این نمایه‌ها نسبت به زبان انگلیسی، در جهت نمایه کردن مجلات پزشکی، انحصارطلبی این نمایه‌ها آشکار گردید و دریافت هزینه از مخاطبان جهت در اختیار قرار دادن مقالات علمی (پایگاه اسکوپوس) تامل‌برانگیز شد.

اگر اعتقاد بر این است که همه مردم جهان حق دسترسی به نتایج پژوهش‌های علمی را با هدف بالا بردن کیفیت زندگی خود دارند، این امر فقط با انتشار مقالات به زبان انگلیسی محقق نخواهد شد، بلکه زبان مادری هر کشور نیز می‌بایست در انتشار مقالات علمی سهیم باشد و همه باید به تولیدات علمی بدون محدودیت زبان دسترسی داشته باشند. این ضرورت اخلاقی برای انتشار علوم پزشکی در زبان‌های مختلف وجود دارد. از سوی دیگر، تولید مقالات علمی به زبان بومی، یکی از معیارهای توسعه‌یافتگی علمی در کشورهاست. در نقشه جامع علمی ایران نیز، ۸ هدف کلان برای نظام علم و فناوری مشخص شده که ششمین آن ارتقای جایگاه زبان فارسی در بین زبان‌های بین‌المللی علمی است. در این نقشه اقدامات مختلفی برای رسیدن به این هدف برشمرده شده که یکی از آنها نگارش مقالات علمی تخصصی به زبان روان فارسی است.

امروزه سد زبانی بعنوان مانعی برای کم دیده شدن و کم اهمیت جلوه دادن مجلات علمی غیرانگلیسی زبان مطرح می‌شود. برای دستیابی به مخاطبان بین‌المللی، چه به عنوان مصرف کننده

زبان دهند؛ آن وقت هیچ تولید علمی با کیفیتی را در زبان فارسی نخواهیم داشت و این امر در یک مرحله رخ نمی‌دهد و به مرور این اتفاق می‌افتد، لذا باید هوشیار بود و صرفاً اخذ نمایه پابمد یا ISI، زبان فارسی را قربانی نکرد!

اگرچه انتشار مقالات به زبان انگلیسی مخاطبان بیشتری خواهد داشت اما این نکته را نیز در نظر داشته باشیم که اگر علم تازه و دست اول و قابل ارائه باشد حتی اگر به زبان فارسی منتشر شود، همه دنیا مجبور به فراگیری زبان فارسی خواهند شد. نمی‌توان به قطع یقین گفت که تغییر زبان، مسیر و فرایندی بر سلطه استعمار باشد اما مطمئناً بی‌تاثیر نیست. صحبت این نیست که همه مجلات علمی ما به زبان فارسی منتشر شوند (اما حداقل در هر حوزه تخصصی یک مجله پزشکی فارسی زبان منتشر گردد)، بلکه منظور این است که تناسب انتشار مجلات به زبان فارسی و انگلیسی رعایت گردد و حداقل اینکه مجله فارسی برای اخذ نمایه بالاتر به زبان انگلیسی تغییر زبان ندهد! ما مخالف ارتباط با دنیا و تعامل با دنیا به زبان مشترک انگلیسی نیستیم فقط اینکه مخالف قربانی شدن زبان فارسی به بهانه اخذ فلان نمایه در مجلات علمی هستیم!

یک پیشنهاد دیگر نیز برای مجلات انگلیسی زبان ایرانی اینک، چکیده فارسی مقالات را نیز منتشر کنند حتی اگر فولتکس مقاله فارسی نباشد، تا آنها نیز به نشر و گسترش زبان فارسی کمک کرده باشند، و از سوی دیگر مخاطبان داخلی بیشتری را جذب نمایند.

مقام معظم رهبری نیز در مورد اهمیت زبان فارسی فرموده‌اند که "... از پیشرفت علمی در کشور برای گسترش و نفوذ زبان فارسی استفاده شود. کاری کنیم که در آینده، آن کسانی که از پیشرفت‌های علمی کشور ما استفاده می‌کنند، ناچار شوند بروند زبان فارسی را یاد بگیرند. زبان فارسی اینقدر ظرفیت و گنجایش دارد که دقیق‌ترین و ظریف‌ترین علوم می‌تواند با این زبان بیان شوند. ما زبان پرظرفیتی داریم. مسئله زبان، مسئله بسیار مهمی است؛ واقعاً احتیاج دارد به این که حمایت به خرج دهید." (۶).

منابع

1. Bhardwaj S, Bhardwaj A. A Review of Abstracting and Indexing Services for Biomedical Journals. J Clinical & Diagnostic Research. 2017;11(10).
2. Sangwal K. Some citation-related characteristics of scientific journals published in individual countries. Scientometrics. 2013;97(3):719-41.
3. Waheed AA. Scientists turn to journals in English. The Scientific World Journal. 2001;1:239-40.
4. Pulišelić L, Petrak J. Is it enough to change the language? A case study of Croatian biomedical journals. Learned publishing. 2006;19(4):299-306.
5. http://journals.research.ac.ir/index.php?&slct_pg_id=71&sid=2&slc_lang=fa (Access time: 08.08. 2019)
6. <http://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=2635> (Access time:08.08.2019).

پزشکی شهرکرد (تغییر زبان -۱۳۹۸)، مجله دانشگاه علوم پزشکی زنجان (تغییر زبان-۱۳۹۸). این مجلات با زبان فارسی شروع به انتشار مقالات علمی کرده‌اند و بعد از مدتی تغییر زبان به انگلیسی داده‌اند. نکته قابل توجه اینکه در سایت اکثر این مجلات، هدف از تغییر زبان "دستیابی به اهداف بلند مدت و ارتقاء سطح نمایه‌سازی بویژه نمایه شدن در پابمد" بیان شده است. بیان این هدف جای بسی تأمل دارد؛ چرا که بنظر می‌رسد اخذ نمایه‌های اسکوپوس، پابمد و ISI هدف اصلی و آرمانی مهم برای همه مجلات در ایران شده و گاهی رسالت اصلی آن مجله را که انتشار و اشتراک مطالب علمی برای همه مردم است را تحت‌الشعاع قرار داده است. در هنگام نگارش این نوشته، تعداد ۴۱۵ مجله ایرانی در بانک اطلاعات نشریات علوم پزشکی کشور قابل‌بازرسی بوده که فقط ۱۵۳ (۳۷٪) مجله فارسی (۱۷ مجله نمایه در اسکوپوس) و ۲۶۲ (۶۳٪) مجله به زبان انگلیسی (۹۷ مجله نمایه در اسکوپوس) منتشر می‌گردیده است. از ۹۷ مجله انگلیسی زبان که در اسکوپوس نمایه هستند، فقط ۷ مجله انگلیسی زبان بطور همزمان نمایه پابمد و ISI را نیز دارند (۵)، یعنی صرفاً تغییر زبان مادری و انگلیسی شدن زبان مجله منجر به اخذ نمایه‌های پابمد و ISI نشده است!

آیا بهتر نیست که بعد از اخذ نمایه اسکوپوس در جهت پویایی بیشتر مجله، نوبت چاپ مجله کاهش یابد؛ مثلاً اگر فصلنامه است به دو ماهنامه یا ماهنامه تغییر یابد و با همان زبان فارسی ادامه کار دهد و در حفظ زبان فارسی که به نوعی هویت و نماد ملی ایران است سهیم باشد و ارتباط مردم عادی بعنوان کاربران نهایی را با تولیدات علمی قطع نکند. آیا بهتر نیست کمیسیون نشریات و وزارت بهداشت، مجلات فارسی زبان را که نمایه اسکوپوس گرفته و در مرحله بعد موفقیت دیگری همچون ماهنامه شدن را در کارنامه دارند، علاوه بر امتیاز اسکوپوس امتیازی معادل پابمد در نظر بگیرد و حتی نام دیگری برای آن امتیاز لحاظ کند؛ مثلاً "امتیاز علمی سرآمد" یا هر اسم دیگری. تا مسئولین مجله بعد از اخذ اسکوپوس، به هدف اخذ نمایه پابمد و ISI، زبان فارسی مجله را قربانی نکنند و سعی داشته باشند تا با تلاش‌های بیشتر مقالات بیشتری در تعداد شماره‌های بیشتر به همان زبان فارسی چاپ کنند. آنچه مسلم است این است که همه مجلاتی که در ایران آغاز به کار می‌کنند و یا مدتها از فعالیت آنها می‌گذرد، هدف نهایی خود را اخذ نمایه‌هایی همچون اسکوپوس، پابمد و ISI می‌دانند. از سویی می‌دانیم که مجلات فارسی زبان با چکیده انگلیسی فقط می‌توانند در اسکوپوس نمایه گردند و امکان نمایه شدن در پابمد و ISI را نخواهند داشت. عبارتی وقتی مجله فارسی در اسکوپوس نمایه می‌گردد، با توجه به اینکه میزان دریافت مقالات مجله افزایش می‌یابد، مسئولین مجله بلافاصله به جهت اخذ نمایه بالاتر یعنی پابمد و ISI، زبان مجله را تغییر می‌دهند و به انگلیسی منتشر می‌شود. اگر همه مجلات فارسی بعد از اخذ نمایه اسکوپوس، تغییر